

Debatten om dødsstraf ¹⁾

Af dommerfuldmægtig SV. GRAM JENSEN.

Til trods for at debatten om dødsstraf påny fik en vis aktualitet for Danmarks og Norges vedkommende på baggrund af retsopgøret med landsvigerne efter den tyske okkupation,²⁾ synes denne debat ikke at have været omfattet med synderlig interesse i de skandinaviske lande. Det må dog herved erindres, at selv om dødsstraffen ingensinde har været totalt afskaffet her, idet den har holdt en sidste bastion i de militære straffelove, så betød dens fjernelse fra de borgerlige straffelove (i Norge: 1902 og i Danmark: 1930) alene slutstenen på en udvikling, som forlængst var blevet indledt gennem benådningspraksis. Således havde den sidste henrettelse i Norge fundet sted i 1875 og i Danmark i 1892.

Anderledes forholder det sig derimod i de lande, hvor man fortsat gør brug af dødsstraf som et led i det normale reaktionssystem. Her kan debatten om dødsstraf i allerhøjeste grad gøre regning på offentlighedens interesse. Alene i England, Canada og USA blev der inden for tiåret 1948—1958 publiceret ikke mindre end 119 tidsskriftsafhandlinger og selvstændige skrifter om dødsstraf, og så gør den bibliografi, hvorfra jeg har hentet dette tal, endda på ingen måde krav på fuldstændighed.³⁾

De problemer, som debatten rejser, kan inddeles i 3 hovedgrupper:

1) Et righoldigt materiale til belysning af de i det følgende omtalte problemer findes i en engelsk kommissionsbetænkning fra de senere år: Royal Commission on Capital Punishment 1949—1953 Report, London 1953. Endvidere skal der henvises til *Thorsten Sellin*, »Capital Punishment«, FEDERAL PROBATION, Washington, D.C., September 1961.

Blandt den litteratur, hvor emnet er anskuet under en mere filosofisk synsvinkel, kan anføres *W. B. Gallie*, »The Lords' Debate on Hanging July 1956: Interpretation and Comment«, PHILOSOPHY, vol. XXXII, 1957, p. 132 ff. og *H. L. A. Hart*, »Murder and the Principles of Punishment: England and the United States«, NORTH-WESTERN UNIVERSITY LAW REVIEW, vol. 52, 1957, p. 433 ff.

Endelig skal der henvises til *August Goll*, Udvalgte Skrifter, København 1940, p. 118 ff., *Stephan Hurwitz*, Respekt for mennesket, København 1951, p. 71 ff. og *Johs. Andenæs*, Almindelig strafferett, Oslo 1956, p. 331 ff.

2) Se (norsk) lov av 15. desember 1950 om endringer i straffelovens kap. 8 og 9 m.v. samt (dansk) lov nr. 227 af 7. juni 1952 om dødsstraf for visse handlinger begået under krig eller fjendtlig besættelse. — Se også (svensk) lag 30. juni 1948 om dødsstraff i vissa fall då riket är i krig.

3) *Hugo Adam Bedau*, »A Survey of the Debate on Capital Punishment in Canada, England, and the United States, 1948—1958«, THE PRISON JOURNAL, vol. 38, 1958, p. 35 ff.

(a) Anvendelsesområde, d.v.s. over for hvilke kategorier af forbrydelser skal dødsstraf bringes i anvendelse.

(b) Begrundelse, d.v.s. hvilke etiske argumenter kan anføres for at 'begrunde' eller 'retfærdiggøre' en sådan anvendelse, og

(c) Funktion, d.v.s. de individual- og almenpræventive virkninger, som anvendelsen antages at medføre.

(a) *Anvendelsesområde.* Det første problem er et kriminalpolitisk spørgsmål, som det i et demokratisk samfund tilkommer den lovgivende forsamling at tage stilling til. Det anses i almindelighed ikke for at være et partipolitisk anliggende, og det skal nævnes, at man under de talrige debatter om dødsstraf i det engelske parlament altid har slækket på partidisciplinen og ladet medlemmerne stemme uden hensyn til partiskel.⁴⁾

Anvendelsesområdet har varieret uhyre meget gennem tiderne og fra land til land, og efterhånden er det blevet stadig mere og mere indsnævret. Til illustration heraf skal anføres nogle træk af udviklingen inden for engelsk strafferet gennem de sidste halvandet hundrede år.

I England var omkring år 1800 mere end 200 forskellige slags lovovertrædelser 'capital crimes', d.v.s. belagt med dødsstraf. Anvendelsesområdet spændte da så vidt som fra mord til butikstyveri, hvor det stjålnes værdi oversteg 5 shillings. Dengang var der dødsstraf for lommetyveri, for at beskadige Westminster Bridge i London og for at have omgang med sigøjnere.⁵⁾ Engelsk straffelov var ikke uden grund kendt som 'The bloody Code'.

For berigelsesforbrydelsernes vedkommende blev dødsstraf dog efterhånden afskaffet, således blev den i 1832 ophævet for butikstyveri, og i 1837 var antallet af 'capital crimes' reduceret til 16.⁶⁾

I tiden efter dronning Victorias tronbestigelse blev dødsstraf kun anvendt for een forbrydelse, nemlig mord. Men for 'murder' var døden til gengæld fastsat som obligatorisk straf, jfr. *Offences Against the Person Act* (1861). Først med *Homicide Act* (1957) blev der slået en breche heri. Herefter er hovedreglen den, at 'murder' straffes med fængsel på livstid, og dødsstraf er nu alene obligatorisk for visse i loven særligt angivne tilfælde (*Homicide Act*, sect. 5—6).

Dersom man i dag fordyber sig i en undersøgelse af, hvilke forbrydelser der så sent som i forrige århundrede har medført dødsstraf, føler man sig unægtelig fristet til at beskylde den før-

⁴⁾ Jfr. *Hart*, l. c. p. 433.

⁵⁾ *Gerald, Gardiner*, *Capital Punishment as a Deterrent and the Alternative*, London 1956, p. 24.

⁶⁾ *Elizabeth Orman Tuttle*, *The Crusade Against Capital Punishment in Great Britain*, London og Chicago 1961, p. 13.

victorianske tidsalder for at have skudt spurve med kanoner. Det må dog herved ikke overses, at selve opfattelsen af, hvad der må anses for en alvorlig forbrydelse, kan være undergået betydelige ændringer i tidens løb. Således var tyveri af får engang 'a capital crime' efter engelsk ret; men efterhånden som den almindelige bedømmelse af denne forbrydelse ændrede sig, blev det vanskeligere og vanskeligere at opnå en skyldkendelse fra juryen uanset, hvor fældende beviser der end forelå imod anklagede, idet en sådan kendelse simpelthen ville være ensbetydende med en dødsdom.⁷⁾ Ville man nu undgå at havne i den modsatte grøft — hvor fåretyvene i stedet for at ende i galgen slap for straf, fordi der efter almindelig opfattelse bestod et skærende misforhold mellem forbrydelsen og den af loven herfor fastsatte sanktion — var der intet andet at stille op end at ændre loven og mildne straffen.

I England er bestræbelserne for en begrænsning af dødsstraffens anvendelsesområde især blevet mødt med modstand fra dommerstandens side,⁸⁾ hvorunder dogmet om dødsstraffens afskrækkende virkninger er blevet fremført som det væsentligste argument imod en begrænsning — endsige en afskaffelse — af dødsstraf. Og gang på gang har parlamentet ment at burde tillægge dommernes udtalelser i så henseende afgørende vægt i debatten om disse spørgsmål.

Ud fra en materialistisk historicopfattelse, hvor man har fremhævet sammenhængen mellem straffemetoder og økonomiske forhold, er det blevet gjort gældende, at anvendelsen af dødsstraf har været særlig udbredt i samfund med overskud af arbejdskraft, og omvendt at underskud af arbejdskraft har bevirket, at anvendelsesområdet er blevet snævrere, idet man under sådanne forhold har ønsket at udnytte forbrydernes arbejdskraft ved at anbringe dem i straffeanstalter, hvor deres arbejdsindsats kunne komme samfundet til nytte.⁹⁾ Argumenter af økonomisk art har dog kun sjældent været fremført i debatten om dødsstraf. At dødsstraf er billigere for samfundet end indespærring, er således et argument, som vist kun et forsvindende mindretal ville finde passende at anvende.

(b) *Begrundelse.* En stillingtagen til det kriminalpolitiske problem forudsætter imidlertid, at lovgivningsmagten har anset det

⁷⁾ Et eksempel anføres af *M. R. Glover* i *MIND*, vol. XLVIII, 1939, p. 498.

⁸⁾ Dette fremhæves f.ex. af *Arthur Koestler* i hans interessante bog *Reflections on Hanging*, London 1956. — Det kan i den forbindelse nævnes, at først for ganske nylig har der været forlydender fremme om et radikalt omsving i den engelske dommerstands holdning til dødsstraffen, se *THE OBSERVER* 18/2 og 25/2 1962.

⁹⁾ *Vilhelm Aubert*, *Om straffens sociale funktion*, Oslo 1954, p. 103 ff.

for moralsk forsvarligt at anvende dødsstraf som et middel i kampen mod kriminaliteten. Og i debatten om dødsstraf har man så at sige udelukkende beskæftiget sig med dette spørgsmål set i relation til mordforbrydelsen.¹⁰⁾

Er det da moralsk forsvarligt at anvende dødsstraf over for mordere? Herom er meningene yderst divergerende. De forskellige anskuelser lader sig groft inddele i (i) absolutte og (ii) relative standpunkter, alt efter om man mener, at dette spørgsmål lader sig afgøre ud fra aprioriske antagelser eller alene under hensyntagen til dødsstraffens (empiriske) virkninger. I princippet er denne distinktion skarp, men i debatten flyder standpunkterne dog ikke sjældent sammen.

(i) Blandt de *absolutte* standpunkter står to principper stejlt over for hinanden. Med to formler kan disse kontraster henholdsvis benævnes 'princippet om liv for liv' og 'princippet om livets integritet'.

Det første princip, som allerede findes formuleret i Mose-loven,¹¹⁾ har afgjort sine tilhængere den dag i dag. De, der slutter sig til kravet om liv for liv, anser simpelthen dødsstraf over for en morder som en naturlig konsekvens af hans forbrydelse. Tilhængere af gengældelsesteorier i form af sonings- eller skyldteorier vil ofte vedkende sig en sådan tankegang. For denne opfattelse kan de finde støtte hos Immanuel Kant, for hvem statens pligt til at straffe drabsmænd med døden var et kategorisk imperativ.¹²⁾ Det må dog understreges, at man på samme tid udmærket kan hylde en gengældelsesteori og være en erklæret modstander af dødsstraf. Heri er der for så vidt intet inkonsekvent.

Det følger omvendt af 'princippet om livets integritet', at end ikke mordere, som netop selv har forbrudt sig imod dette princip, bør straffes på livet. Adskillige af dødsstraffens modstandere vil med styrke hævde, at absolut intet kan berettige staten til at opkaste sig til herre over liv og død.¹³⁾

(ii) 'Princippet om livets integritet' træffer man tillige på

¹⁰⁾ Jfr. *Sellin*, l. c., der for USA's vedkommende anfører: »Although there have been during the 31-year period 1930 to 1960 11 executions for burglary, 23 for armed robbery, and 434 for rape, all in the Southern states, as well as 5 executions in California for aggravated assault by a life prisoner, 8 for espionage, and 18 for kidnaping, it is the 3.186 executions for murder that have evoked most discussion. The literature on the death penalty in the United States can be said to deal almost exclusively with this crime.«

¹¹⁾ Det vil her måske være på sin plads at erindre om, at i virkeligheden er denne 'jus talionis' i Moseloven at betragte som en formildelse af ældre tiders langt strengere straffebestemmelser, jfr. *William Lillie*, *An Introduction to Ethics*, 3. udg., London 1955, p. 283.

¹²⁾ *Immanuel Kant*, *Die Metaphysik der Sitten*, Erster Theil. *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre*. 2. oplag, Königsberg 1798, p. 225 ff.

i utilitaristisk klædebon, og dermed bevæger vi os ind på de *relative* standpunkters gebet. Her begrundes princippet med, at det i det lange løb vil have de gavnlige virkninger, dersom staten også i sin retsforfølgning vil vedkende sig dette princip. Netop derved skabes der den nødvendige og tilstrækkelige respekt om det enkelte menneskelivs værd, som vil have til følge, at antallet af drab mindskes.

Ud fra utilitaristiske overvejelser vil adskillige dog utvivlsomt komme til det stik modsatte standpunkt, idet de antager, at dødsstraf har så gavnlige virkninger i individual- og almenpræventiv henseende, at disse i sig selv vil være tilstrækkelige til at retfærdiggøre anvendelsen af den.

Kernen i de relative standpunkter er den, at spørgsmålet om dødsstraffens berettigelse ikke lader sig løse ud fra aprioriske antagelser af den ene eller den anden art, men at det afgørende må være, om eksistensen og fuldbyrdelsen af dødsstraf har overvejende gavnlige virkninger for samfundet eller ej.¹⁴⁾

I denne forbindelse kan der være grund til at påpege, at absolutte og relative standpunkter har præcis samme logiske status. At dødsstraf skulle have overvejende gavnlige virkninger, er en empirisk påstand, som i princippet lader sig verificere. Men hvorvidt denne påstand er sand eller falsk, er uden indflydelse på det principielle etiske problem, om man overhovedet kan retfærdiggøre en handling blot ved at henvise til dens gavnlige følger. Ethiske problemer lader sig nu engang ikke reducere til empiriske. Og såvel de absolutte som de relative standpunkter er alene at opfatte som etiske påstande, der efter deres natur hverken kan være sande eller falske.¹⁵⁾

(c) *Funktion.* Det fremgår af det foregående, at der for de relative standpunkters vedkommende består en intim forbindelse mellem dødsstraffens begrundelse og dens funktion. Uden tvivl baserer hovedparten af dødsstraffens tilhængere deres standpunkt på, at dødsstraf ikke kan undværes, hvis samfundet effektivt skal beskyttes imod mordere. Man går således ud fra, at der til dødsstraf (og vel især til fuldbyrdelsen af den) er knyttet en så af-

¹³⁾ Se således *Louis le Maire*, Kampen mod straffen, København 1952, p. 228: »Det, der i første linie må bestemme vor stillingtagen, vil ... være vort personlige syn på spørgsmålet om, hvorvidt man overhovedet tør anse staten for kompetent til at bestemme, om dens borgere skal leve eller dø. Vi er ikke så ganske få, der besvarer dette spørgsmål benægtende.«

¹⁴⁾ Et rendyrket utilitaristisk synspunkt hævdes af *Aug. Goll* i skriftet *Forbrydelse og Straf*, København 1905, p. 103: »Er det uundgaaelig nødvendigt for at værne Samfundet, at Dødsstraffen findes og bringes til Anvendelse, saa maa den til, for Samfundet maa beskyttes.«

¹⁵⁾ *Justus Hartnack*, Tænkning og virkelighed, København 1959, p. 97 ff., se især p. 104 ff. — Se også *Hart*, l. c. p. 446 ff.

skrækkende virkning, at der simpelthen ikke gives noget alternativ. Selv indespærring på livstid skulle ikke på fyldestgørende måde kunne erstatte dødsstraf. Dersom det blot ad empirisk vej kunne godtgøres, at der ingenlunde er knyttet en sådan specielt afskrækkende virkning til dødsstraffen, ville adskillige af dens tilhængere sikkert intet have at indvende imod, at man også for mordforbrydelsens vedkommende helt opgav denne sanktion.

Sandheden er imidlertid den, at man ved uendelig lidt om dødsstraffens almenpræventive virkning. Selv efter et grundigt studium af et omfattende statistisk materiale, hvoraf en del hidrører fra stater, hvor dødsstraf har været afskaffet i en periode for senere at blive genindført; kan man ikke hævde, at der er præsteret noget bevis for, at afskaffelse af dødsstraf har bevirket nogen stigning i det procentvise antal mord, lige så lidt som det nogensinde er godtgjort, at dens genindførelse har haft til følge, at det procentvise antal mord er gået ned.¹⁶⁾ Med andre ord: antagelsen af dødsstraffens særlig afskrækkende virkning har hidtil ikke ladet sig verificere.

Set under en videnskabelig synsvinkel er det imidlertid lige så beklageligt, at den forhåndenværende statistik er søgt udnyttet i kampen mod dødsstraffen. Man begår herved den logiske fejl at identificere den korrekte slutning 'Ud fra et omfattende statistisk materiale kan der intet fastslås om dødsstraffens afskrækkende virkning' med den falske påstand 'Det er gennem statistiske undersøgelser godtgjort, at dødsstraf ikke har nogen speciel afskrækkende virkning'.¹⁷⁾ Et helt andet spørgsmål er derimod, hvem bevisbyrden påhviler.¹⁸⁾ Det ville vel næppe være urimeligt at kræve, at dødsstraffens svorne tilhængere måtte godtgøre, at den virkelig har de af dem påberåbte gavnlige virkninger.

Det står altså fast, at man intet afgørende kan sige om dødsstraffens afskrækkende virkning på potentielle mordere. Som det træffende udtrykkes i den engelske kommissionsbetænkning: »Capital punishment has obviously failed as a deterrent when a murder is committed. We can number its failures. But we cannot number its successes. No one can ever know how many people have refrained from murder because of the fear of being hanged. For that we have to rely on indirect and inconclusive evidence.«¹⁹⁾

På den anden side er det blevet gjort gældende, at i extreme tilfælde kan selve tilstedeværelsen af dødsstraf virke som en spore

¹⁶⁾ Jfr. Royal Commission on Capital Punishment, Report, § 65 in fine: »The general conclusion which we have reached is that there is no clear evidence in any of the figures we have examined that the abolition of capital punishment has led to an increase in the homicide rate, or that its reintroduction has led to a fall.«

¹⁷⁾ Jfr. *Gallie*, l. c. p. 146 f. og *Hart*, l. c. p. 455 ff.

¹⁸⁾ Jfr. *Hart*, l. c. p. 460.

¹⁹⁾ Royal Commission on Capital Punishment, Report, § 59.

til at begå mord.²⁰⁾ Personer med psykiske abnormiteter kan netop gøre sig skyldige i denne forbrydelse, fordi de nærer et ønske om at blive henrettet. Dette ønske kan have rødder af vidt forskellig beskaffenhed. Dels har man morbide typer, der vitterligt ønsker at dø, men for hvem tanken om selvmord af en eller anden grund er utænkelig, og dels har man den midtpunktsøgende type, hvis handling først og fremmest er influeret af trangen til at befinde sig i brændpunktet for offentlighedens interesse.²¹⁾

Den eneste virkning, som forbliver hævet over enhver tvivl, er den individualpræventive, at fuldbyrdelse af en idømt dødsstraf indebærer en definitiv uskadelliggørelse af domfældte. På den anden side er justitsmordet uopretteligt, og al den stund der altid vil være en ikke alt for fjerntliggende mulighed for fejltagelser forbundet med udøvelsen af den verdslige retfærdighed, forekommer det mig at være et stærkt og uigendriveligt argument imod anvendelsen af dødsstraf.

Den teoretiske (og praktiske) mulighed for justitsmord er ikke destomindre et argument imod dødsstraf, der vurderes meget forskelligt. Jeg skal her indskrænke mig til at citere henholdsvis A n d e n æ s og H a r t. Andenæs skriver således: »Den teoretiske mulighed for at fejl kan bli begått kan ikke være avgjørende for hvilke straffer samfunnet skal bruke«,²²⁾ hvorimod Hart udkrystalliserer sine overvejelser i følgende betragtning: »The death penalty is irrevocable and the risk of an innocent person being executed is never negligible.«²³⁾

En mere principiel indvending er dog den, at dødsstraffen strider imod moderne pønologiske principper derved, at den simpelt hen behandler den kriminelle som et 'eliminandum'. Målet må tværtimod være i så vid udstrækning som muligt at kombinere straf med reformbestræbelser. Og erfaringen viser, at hovedparten af drabsmænd uden vanskeligheder lader sig resocialisere. Chancerne herfor er i hvert fald lige så store som for at forbedre andre, der har gjort sig skyldige i anden grov kriminalitet.²⁴⁾ Tilbage

²⁰⁾ At man allerede i det enevældige Danmark—Norge har været opmærksom på dette problem, fremgår af en forordning af 18. december 1767: Fr. Ang. Delinquenters Afstraffelse, som uden foregaaende Aarsag, alene for at gøre en Ulykke og derved at miste Livet, ombringe andre.

²¹⁾ Til nærmere belysning af dette omdiskuterede synspunkt kan der henvises til konkrete eksempler anført i Royal Commission on Capital Punishment, Report, Appendix 6, §§ 20—21 og *Gardiner*, l. c. p. 49 ff.

²²⁾ *Andenæs*, l. c. p. 333. Se også *Per Ryding* i N.T.f.K. 1961 p. 306 f.

²³⁾ *Hart*, l. c. p. 460. Se også W. B. Gallie's betragtninger over, hvad han kalder »The scintilla of doubt«, *Gallie*, l. c. p. 143 f.

²⁴⁾ Royal Commission on Capital Punishment, Report, §§ 54, 651—52 og Appendix 15.

bliver kun en forsvindende minoritet, der næppe hører hjemme i et fængsel, men snarere i en forvaringsanstalt.

Som afslutning på denne summariske gennemgang af problemkomplekset omkring dødsstraffen skal jeg i al korthed berøre et par spørgsmål, der angår selve fuldbyrdelsen af dødsstraf. Man udsættes nemlig ikke sjældent for, at disse sekundære spørgsmål indtager en større plads i debatten om dødsstraf, end de egentlig fortjener, og dette kan medføre, at perspektivet forrykkes.

Der sigtes her for det første til problemet om eksekutionsmetoder. Som bekendt varierer disse fra land til land.²⁵⁾ England sværger til galgen, Californien til gaskammeret, og i Utah stilles den dødsdømte over for det makabre valg, om han foretrækker at lade sit liv i galgen fremfor foran en eksekutionspeloton. Når man i England holder på hængning er grunden alene den, at man anser den hævdvundne metode for forbundet med færre lidelser end nogen som helst anden. Men sagen drejer sig nu engang ikke om at anvende en mere eller mindre raffineret form for aflivelsesteknik. Det væsentlige problem er og bliver: Er det moralsk forvarligt at anvende dødsstraf?

Endelig er der så spørgsmålet om, hvor lang tid der må hengå mellem domfældelse og eksekution. I England er der udbredt enighed om, at hensynet til almindelig anstændighed fordrer, at dette tidsrum ikke overstiger 3 måneder.²⁶⁾ Men i USA har man som bekendt eksempler på, at de domfældte endog kan tilbringe adskillige år i dødscellen. Dette sidste spørgsmål falder dog uden for det her behandlede problemkompleks.

Sv. Gram Jensen.

²⁵⁾ En oversigt over de forskellige anvendte metoder findes *ibid.* § 709.

²⁶⁾ Jfr. *Hart*, l. c. p. 441.